

INFODEMIA KORONAŚWIATA. MEDIALNY OBRAZ PANDEMII OCZAMI MŁODYCH BADACZY

Krzysztof Marcinkiewicz, Paweł Nowak, Dominika Popielec, Magdalena Wilk (red.): *Koronawirus wyzwaniem współczesnego społeczeństwa. Media i komunikacja społeczna*. Instytut Dziennikarstwa, Mediów i Komunikacji Społecznej UJ i Polskie Towarzystwo Komunikacji Społecznej. Kraków–Wrocław 2020, s. 238.

Trudno nie popaść w banał, opisując, jak pandemia SARS-CoV-2 zmieniła naszą codzienność. Od kilkunastu miesięcy kształtują ją epidemiczne statystyki, rządowe strategie obronne i sceny znane dotychczas za sprawą filmów katastroficznych i futurystycznych opowieści. Choć koronawirus wpłynął na nasze życie w wymiarze społecznym, ekonomicznym i politycznym, najbardziej odczuwamy to na poziomie osobistym i zawodowym. „W ciągu kilku tygodni narodowej kwarantanny odkryliśmy, że da się na odległość wykładać na uniwersytetach (niedoskonale) czy załatwiać sprawy w urzędach (bez problemu), ale fryzjera nie da się zastąpić elektroniką” – słusznie zauważa prof. Małgorzata Lisowska-Magdżiarz¹. Rzeczywiście, przechodząc na tryb zdalnego nauczania, uczestnicząc w najróżniejszych webinarach i organizując spotkania z przyjaciółmi w formie wideokonferencji, bardziej niż kiedykolwiek zdaliśmy sobie sprawę z roli, jaką w naszym życiu odgrywają media i nowe technologie informacyjne. Jako medioznawcy zyskaliśmy możliwość zweryfikowania różnych założeń na temat komunikacji interaktywnej i zmediatyzowanego społeczeństwa. Ciągłe jednak poszukujemy języka, który pozwoli wyrazić nasze obserwacje, przekonania i wątpliwości.

Edwin Bendyk, do niedawna szef działu naukowego tygodnika „Polityka”, a aktualnie prezes Fundacji Batorego, w eseju na temat zmediatyzowanego kryzysu rzeczywistości wskazywał kilka lat temu, że „używane dotychczas pojęcia przestają właściwie opisywać świat, bo ten zmienia się szybciej niż używany na co dzień

¹ M. Lisowska-Magdżiarz (2020). O pociechach ze sztuki (przeobrażonej). Miniej napisany w niezbyt dobrowolnym odosobnieniu. W: A. Cieślakowa, P. Planeta (red.). *Od modernizacji do mediosfery. Meandry transformacji w komunikowaniu*. Kraków, s. 301.

język”². Choć jego spostrzeżenie bezpośrednio odnosi się do fenomenu postprawdy i nieetycznych praktyk w przestrzeni komunikacyjnej, bardzo dobrze opisuje realia koronoświata – świata podporządkowanego pandemii koronawirusa i towarzyszącej mu infodemii – epidemii informacyjnej. Neologizmy, metonimie i różnego rodzaju kontaminacje tworzą nowy, językowy obraz rzeczywistości i pomagają ją oswoić poprzez odwołanie do znanych faktów i doświadczeń. Język zawsze pozostaje jednak o krok za zmianami zachodzącymi w naszej codzienności. Podobnie jak refleksja naukowa.

Próbie uporządkowania dotychczasowej wiedzy na temat pandemii SARS-CoV-2 i jej następstw w wymiarze komunikacyjnym, organizacyjnym, społecznym i kulturowym podjęli młodzi medioznawcy i komunikolodzy skupieni wokół czasopisma *Com.press* w czasie wirtualnej konferencji „Koronawirus – wyzwanie współczesnego społeczeństwa”. Konferencja odbyła się w maju 2020 roku, tuż po zniesieniu ogólnokrajowego *lockdownu*, zgromadziła kilkudziesięciu badaczy z różnych ośrodków w Polsce i była jednym z pierwszych wydarzeń naukowych zorganizowanych w tej formule. Jej zakres tematyczny obejmował zagadnienia związane z komunikacją i zarządzaniem w czasie kryzysu, poziomem debaty publicznej, społecznym oddziaływaniem mediów, a także cyfrowymi kompetencjami Polaków i ich praktykami medialnymi w czasie kwarantanny (e-urząd, praca online, zdalne nauczanie, *user-generated content*). Owoce wielogodzinnych, interdyscyplinarnych rozważań jest monografia „Koronawirus wyzwaniami współczesnego społeczeństwa. Media i komunikacja społeczna”, wydana przez Instytut Dziennikarstwa, Mediów i Komunikacji Społecznej UJ i Polskie Towarzystwo Komunikacji Społecznej. Jej redaktorami są doktoranci Uniwersytetu Jagiellońskiego – Krzysztof Marcinkiewicz, Paweł Nowak i Magdalena Wilk oraz dr Dominika Popielec, reprezentująca Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy.

Publikacja składa się z czternastu artykułów naukowych, poświęconych zmianom, jakie na gruncie komunikacji społecznej wywołała pandemia. Opracowania zostały ujęte w dwóch sekcjach tematycznych. Pierwsza koncentruje się na kwestiach społeczno-politycznych, a także na wielomodalnych przekazach medialnych, druga poświęcona została inicjatywom oddolnym oraz strategiom komunikacyjnym instytucji i organizacji pozarządowych. Publikację otwiera artykuł Dominiki Popielec przedstawiający przykłady śledztw dziennikarskich ujawniających polityczne nadużycia związane z przeciwdziałaniem rozprzestrzenianiu się koronawirusa w Polsce i na świecie. Opisując, w jaki sposób media demaskowały mechanizmy korupcyjne i brak transparentności działań państwowych decydentów, autorka potwierdza, że dziennikarstwo śledcze niezależnie od okoliczności pozostaje ważnym instrumentem kontrolującym władzę.

Problem nieetycznych praktyk komunikacyjnych porusza także Denis Halagiera z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. W swoim artykule prezentuje wyniki badań dotyczących interakcji użytkowników Facebooka z nieprawdziwymi

2 E. Bendyk (2017). Prolog: kryzys rzeczywistości. Wielkie Post. Polityka. *Niezbędnik Inteligenta*, nr 1.

informacjami na temat pandemii koronawirusa, a także przedstawia mechanizmy cyrkulacji *fake newsów* w mediach społecznościowych i ich wpływ na współczesną infosferę. Leszek Świeca z Uniwersytetu Jagiellońskiego opisuje z kolei medialną dezinformację na temat skuteczności maseczek ochronnych i ich roli w ograniczaniu transmisji koronawirusa. Jego studium przypadku ukazuje, jak nieprzemysłane komentarze tzw. liderów opinii przyczyniają się do społecznej delegitymizacji dyskursu naukowego i uprzywilejowanych kanałów komunikacyjnych.

Na szczególną uwagę zasługują opracowania poświęcone wielomodalnym przekazom medialnym w czasie kryzysu wywołanego pandemią. W jednym z nich Paweł Nowak, współredaktor monografii, analizuje projekt kształcenia na odległość przygotowany przez Telewizję Polską we współpracy z Ministerstwem Edukacji Narodowej. Za pomocą popularnego narzędzia ukazuje mocne i słabe strony, szanse i zagrożenia „Szkoły z TVP”, a także prezentuje rekomendacje działań mogących przyczynić się do poprawy jakości zdalnego nauczania, w którym uczestniczą media instytucjonalne.

O kondycji cyfrowych kompetencji Polaków wypowiada się także Krzysztof Marcinkiewicz, inicjujący badanie wskaźników rozwoju społeczeństwa informacyjnego w czasie pandemii. Stanisław Michałowski z Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie koncentruje się natomiast na sposobach przedstawienia pandemicznej rzeczywistości w komiksie internetowym. Jego rozważania dotyczą zarówno szerokiej tematyki wybranych reprezentacji, jak i celów komunikacyjnych, które przyświecały ich twórcom. Jakub Kocjan reprezentujący Uniwersytet Warszawski podejmuje z kolei problematykę wpływu pandemii na proces wyborczy. W swoim artykule opisuje doświadczenia polskie, amerykańskie i niemieckie, ukazując, jak głosowanie korespondencyjne i tzw. *e-voting* wystawiają na próbę demokratyczny ład instytucjonalno-prawny. Na znaczenie nowych technologii informacyjnych i wzrost konsumpcji mediów w tzw. koronaświecie wskazuje także Dorota Stępska z Wojskowej Akademii Technicznej im. Jarosława Dąbrowskiego w Warszawie. Jej rozważania koncentrują się wokół cyfrowej działalności organizacji międzynarodowych i organów administracji rządowej.

W artykule otwierającym część poświęconą oddolnym inicjatywom i strategiom komunikacyjnym Agnieszka Kamińska z Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej przedstawia wirtualne manifestacje w obronie praw kobiet jako nową formę społecznego oporu. Autorka zwraca też uwagę na taktyczne rozwiązania protestacyjne, wynikające z wprowadzanych restrykcji epidemicznych i ich znaczenie dla samoorganizowania się społeczeństwa.

Pozostając w obszarze metod działania, Monika Borzdyńska reprezentująca PGE Narodowy przedstawia strategię, jaką przyjęli zarządzający tym wielofunkcyjnym obiektem sportowo-rozrywkowym w pierwszych miesiącach walki z koronawirusem. Współredaktorka tomu Magdalena Wilk koncentruje się z kolei na sytuacji organizacji pozarządowych w dobie pandemii. Podejmując próbę analizy funkcjonowania trzeciego sektora, wskazuje z jednej strony na udzielone mu wsparcie, z drugiej – podjęte inicjatywy na rzecz konkretnych grup społecznych doświadczonych kryzysem.

O solidarności użytkowników nowych mediów piszą Krzysztof Rajda z portalu Brand 24 oraz Radosław Komuda i Jakub Szczepkowski z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Monitorując praktyki internautów, autorzy podejmują próbę uporządkowania wiedzy na temat oddolnych inicjatyw w czasie pandemii, wskazując na ich wymiar ekonomiczny, edukacyjny, społeczny i psychologiczny. Problem odpowiedzialności prawnej organizacji pozarządowych w skali globalnej omawia tymczasem Justyna Białous reprezentująca Uniwersytet w Białymstoku. Opisując konflikt pomiędzy Stanami Zjednoczonymi a Światową Organizacją Zdrowia, wywołany oskarżeniami o niewłaściwe zarządzanie sytuacją kryzysową, wskazuje na brak instytucjonalnych regulacji, których zadaniem jest egzekwowanie celów statutowych podmiotów trzeciego sektora. Monografię zamyka artykuł Mileny Le Viet-Błaszczyk z Uniwersytetu Łódzkiego poświęcony marketingowi realizowanemu za pomocą mediów społecznościowych. Autorka prezentuje w nim wyniki badań na temat działań podjętych przez polskie przedsiębiorstwa w czasie pandemii, które mogą zostać wykorzystane w ich strategiach rynkowych i komunikacyjnych.

Jak podkreślają redaktorzy monografii, koronawirus urósł do rangi wyzwania współczesnego świata i wpłynął niemal na każdy wymiar naszej rzeczywistości. Wspólnym mianownikiem zgromadzonych przez nich artykułów jest zatem nie tylko pandemia, ale także zmiana, która stanowi kluczową kategorię dla dzisiejszych badań medioznawczych. Media bowiem są z jednej strony komunikatorem zmian społecznych, z drugiej – ich ciągłym interpretatorem (o czym debatowali uczestnicy kolejnej krakowskiej konferencji z cyklu „Wiedza – Komunikacja – Działanie”, po raz pierwszy zorganizowanej w formule zdalnej³). Same również ulegają permanentnej ewolucji i kształtują nasze praktyki w zmieniającej się rzeczywistości – stają się przedmiotem i podmiotem uprawiania nauki. „Przedstawione artykuły jasno wskazują, że zdalna aktywność naukowa nie tylko jest możliwa, ale daje ciekawą perspektywę” (s. 11) – przekonują twórcy omawianej publikacji i przyznają, że chcą za jej pomocą otworzyć dyskusję na temat nowych perspektyw badawczych ujawnionych przez pandemię.

O zapotrzebowaniu na refleksję naukową, na nowe narzędzia opisu i interpretacji rzeczywistości świadczy zainteresowanie drugą edycją konferencji młodych medioznawców i komunikologów, która odbyła się w listopadzie 2020 roku, w szczycie kolejnej fali pandemii koronawirusa. Wszystko wskazuje na to, że wydarzenia te na stałe wpiszą się w krajobraz polskiego medioznawstwa. Oby jak najszybciej mogły znowu odbyć się w trybie *offline*...

Sławomir Doległo

 orcid.org/0000-0003-0555-3272

3 Konferencja została zorganizowana przez Instytut Dziennikarstwa, Mediów i Komunikacji Społecznej oraz Instytut Studiów Informacyjnych UJ w październiku 2020 roku.